

Budapest kövei

Irta: dr. Supla Géza

Elég volt a határtalan távlatokból! Égő agyvelőnk betelt a számolatlan hadimilliárdok elképzelésével; idegerőnk képtelen a legteljebb 5—600 emberrnyi „tömeg” elképzeléséhez beidegzett fantáziát a fegyverben álló népmilliók arányaira beállítani; a akik legfeljebb a Pesttől Párisig terjedő távolságokat tudtuk emlékeinkben felmérni: azt az arénát, amelynek Washington és Wladivosztojk a két méltája, képtelenek vagyunk elképzelni; a mért-földek zugsnak a fejünkben. A mindennapok új szenzációi egy-egy fájó ütással zuhannak izzó fejtetőnkre s amikor még a Röntgen és a Marconi csodáit se tudtuk tudásunkba illeszteni, vad táncban tobzódik körülöttünk Zeppelin és U-hajó, légből kapott nitrogén és papírból vaskarika. Az új méretek merevvé feszítik agytekeréseinket s a percről-percre támadó új agybarázdák behégyedetlen sebeként hálózják be agyunk kérgét. Gulliwerekünk elfáradt és futó meneküléssel sietünk az örökké visszaváró lágy romantika, puha karjai közé. Elég volt a tolongó óriás-méretekből! Ég veletek, Transbaikál és Fehér Ház; kihuzzuk a gombostűket a világtérképekből, összecsavarjuk a mappákat, s bánatos, nosztalgias bünbánással felfedezünk téged, te annyiszor szidott, annyiszor gunyolt **szülő-város**. Idegenek voltunk eddig falaid között s kritikátlan kritizáltunk hőzöngő elfelejtettük, hogy minden **külföldi város fölött egy nagy**

előnyöd van a számunkra: te vagy az otthonunk. Külföldön, minden vicinális nagyság falmenti születési tábláját obligát meghatottsággal tanulmányoztuk, s idehaza azon se gondolkoztunk, hogyan *lett* ez a város. Odakünn minden *vico* és *quartier* pontos históriáját beemléztük; idehaza idegen maradt nekünk ennek a városnak a lelke, Pestbuda kövei. Proletárokká lettünk e kövekkel szemben, mert elszakadtunk tőlük szívünkkel; mert immár semmi sem volt, ami a kenyérkereseten kívül idefűzőt volna; mert polgári voltunk egész fogalma kimerült az adóalanyiságunk érdekeiben. Adókiivetés és telekspekuláció között elfelejtettük azoknak a mélyebb kulturális kapcsolatoknak az ápolását, amelyeknek arany hajóján polgár és város eljegyzi egymást. A *greenhorn* száraz érzéketlenségével hajszoltuk ennek a városnak a fejlődésében a csikágó-ütemet; kegyelet nélkül vágtunk rendet az emlékek sorai között; s most nem egyéb számunkra ez a város, mint egy lélek nélküli valóság, sivár házrengeteg. Megtanultuk az utóbbi négy év során a világ minden államának históriai kialakulásában rejlő erkölcsi értékeket; mérlegelni tanultuk a legtávolabbi földrajzi elemek gazdasági értékeit a világpiacon; megismerkedtünk a szociális erőviszonyoknak a köznapi ember életére való kihatásaival; figyelemmel kísértük, hogy *mi-képpen lettek* egyes társadalmi csoportosulások s hogy e múltbeli folyamatból minő értékeket teremtenek önmaguknak a jelen számára; s mindezekben felül napról-napra tapasztalhattuk, hogy mit jelent egy rendszeres,

célludatos kutatás a jövő fejlődése számára. Mind e keserves áron szerzett tapasztalatok azonban utszéli igazságok maradnak a számunkra, ha nincs meg a szerv, amivel azokat magunkra nézve hasznosítsuk, ha nincs meg a módja, hogy ennek a városnak földrajzi, históriai, gazdasági és szociális értékeit a polgárság tudatába belevigyük. Nürnberg a maga históriai értékeit „germán” öntudattá sűrűsíti szűk falai között. London a földrajzi fekvését értékesíti a világpiacon s megteremti a londoni kurzust. Wiesbaden, mint fürdőváros teremt magának helyet a kontinensen. Frankfurt a Majna melletti fekvését hasznosítja a kontinentális gazdasági életben. Köln a németiség keletázsiai, Kiel pedig az előázsiai érdekek hordozójává lesz. Hamburg a maga tudományos intézeteivel messzi távlatokban kutatja a városi élet erőit, amelyek a társadalom evolúciója sorában épp olyan értéket jelentenek, mint akár a család, akár a nemzeti állam fogalma. Páris maga az ország! Mindenik város tudatosan iparkodik a maga értékeit nemzetközi valutára váltani, Budapest, amely a sors hihetetlen előrelátásából mind a fent külön-külön elősorolt história, természeti és gazdasági előnyök felett rendelkezik, csupán ez a város éli vakon világát s a jövevény könyvelmü nem-törődömségével herdálja el az előtalált kivéseket.

Szükség van egy olyan szervre, amely megszólaltassa Budapest köveit, hogy minden polgára öntudattal vallhassa a régi devizát: **civis Romanus sum!**

Ez a szerv pedig nem lehet más, mint egy modern értelemben vett muzeum.

Amiként a természeti tudományok terén az empirikus kísérlet forradalmat jelentett, ugyanebben az értelemben a muzeum sem lehet egyéb, mint az elmei tudományok terén alkalmazott tapasztalat; a históriára való külön tekintettel pedig nem lehet a muzeum más, mint egy retrospektív *kísérleti műhely*. A természettudományi kísérlet által elértük azt, hogy a természeti történéseket tetszésünk szerint bárhányszor, s ha kell: meggyorsítva vagy akár meglassítva megismételhessük, azoknak folyamát egy-egy ponton megállítva, megfigyelhessük; majd különböző összetevő működésekkel a természet menetét bizonyos előre meghatározott irányba kényszerítsük. A muzeumoknak az elmei tudományok terén pontosan azonos a szerepe: a *multra* nézve a fejlődés utját kell rekonstruálnia; a jelenre nézve módot kell nyújtania bizonyos statisztikai megállapításokra; s egyúttal fel kell arra is készülnie, hogy a jövő fejlődés elé új utakat mutasson.

Az állam egészét felölelő muzeumoknál — igen különböző gatlások miatt, amelyek között az állam vezető rétegének érdekében fekvő konzervativizmus nem áll az utolsó helyen — a muzeumi feladatnak ilyen fel fogása még a messzi jövő zenéje. Ám kiválóképpen alkalmas e feladatra egy városi muzeum és a lejjebb kiviláglandó okoknál fogva éppen a mai Budapest lenne rá hivatva, hogy ilyen muzeumi típust megteremtse.

Ha ez a muzeum tényleg helyi muzeum akar lenni, akkor a *multra* vonatkozó retrospektív részében meg kell mutatnia, hogy miért került ez a város éppen a Dunavonal mentére, vagyis, ami ezzel egyértelmű, meg kell mutatnia, hogy mit jelentett a Dunavonal a római kortól kezdve gazdaságilag, politikailag és stratégiailag; magyarázatát kell továbbá adnia, hogy e vonal mentén miért éppen a mai területén fejlődött ki ez a városkép; azaz a budai és pesti hévvezek és fürdők kulturhistóriáját kell nyújtania. Végül — mint az ország városi polgárságának legkiütöbbs helye — be kell mutatnia a magyarországi városi polgári élet egyetemes fejlődési történetét, amely feladat főként azzal az irányzattal szemben szükséges, amely gazdaság-politikai okokból mind a középkor óta tagadába igyekezett venni egy az országban élt erős városi elem létét.

E három szemponton belül természetesen a történelmi folyamat és a miliő-rendszer fogja a kereteket megadni, amelyekben a népvándorlás előtti kulturáknak, a keresztény kultúrelmékeknek, a felekezeti életének, a királyvárosnak, a nádorvárosnak, a török városnak, az egyetemi városnak, az egyes családoknak, kulturintézeteknek, helyi legendáknak szóhoz kell jutniok. Ebbe a keretbe tartoznak természetesen a fővárosnak és környékének műemlék — és természeti emlék — védelmi ügye is.

A muzeum második főrésze a *jelenkor* városképző és városfejlesztő erőinek bemutatását szolgálja gazdaságpolitikai (geológiai

és nyeresztermelési), szociológiai, demográfiai és városrendezési szempontok alatt.

A muzeum e két része szervesen felöleli mindazokat a szellemi és anyagi tökéket, amelyek e városnak, mint tömegalakulatnak, jövő fejlődésére alapul szolgálhatnak. Mindez azonban pusztá beudecker-töltelék marad, ha nem visszük bele a lüktető életbe, ha nem tartjuk fenn az intézmény iránt a szüntelen érdeklődést. A gyűjtemény holtanyaga természetesen nem alkalmas rá, hogy ezt az állandó érdeklődést ébrentartsa. S itt nem használ az sem, ha időnként a kiállított tárgyak egy részét bevonjuk s újakkal helyettesítjük: a nagyközönség szemében a gyűjtemény hangulati értéke azonos marad — már pedig rég megállapított tény az, hogy a nyilvános gyűjtemények nem annyira egyes tárgyaikkal, mint inkább valamely átlagos hangulattal rekednek meg a közönség emlékezetében.

A folytonos kontaktust a közönséggel csupán a muzeummal szorosan egybekapcsolt kutató-intézet teremtheti meg, amely nélkül ma már modern muzeum el sem képzelhető. E kutató-intézetnek természetesen elsősorban a város *jövőjére* kell vonatkoznia. Ezuttal nem részletezendő okok, amelyek azonban már a muzeum első főrészéből is okszerűleg következnek, Budapest szerepét, mint a Kelet külszöbökövét írják körül. A kutatóintézet tehát, amely a főváros tulajdonában lévő három nagybecsű, Zichy-, Vámbéry- és Thallóczy-féle keleti könyvtárak kiépítésével, erős tudományos forrásanyaggal, de éppugy előadótérrel is rendelkezik, elsősorban azoknak a

gazdaságpolitikai viszonyoknak a *laikusok* számára való közvetítését szolgálja, amelyek Budapestet, mint az ország fővárosát, egyrészt a Délkelethez, másrészt az Északkelethez csatolják. Szükséges ez az intézet — mint más alkalommal már kifejtettem — hogy mérnök, ügyvéd, gazda, kereskedő, egyszerű kéjútazó s bárki más könnyűszerrel felvilágosítást nyerhessen itt s egyuttal a propaganda is helyet találjon, amely országunk egyetlen világ-gazdasági létlehetőségét köztudatjába vigye.

A kutatóintézet továbbá mint propaganda-eszköz szerepel a főváros balneotherápiái és földrajzgazdasági (geológiai) lehetőségei mellett, ahol szakemberek dolgozhatnak és főként a közönség felvilágosítását és érdeklődésének felkeltését szolgálhassák.

Talán ebből a szorosán vett várospolitikai keretből kiesik, de magával a kutatóintézet gondolatával a legszorosabban egybefügg az *hôtel des sociétés savantes* megteremtése, amely egyrészt a tudományos társulatoknak adna otthont, másrészt azonban főként az olyan tudományágak számára, amelyek a tudás hivatalos gyűjtőhelyein: az egyetemeken és akadémiákon még nem nyertek elismerést, munkahelyet teremtené. Egész sora van a tudományos kutatásoknak — csupán találomra említek néhányat: összehasonlító vallástudomány, szociológia, történelmi materializmus, az elmei tudományok mint összefogó elmélet, psychofizika, munkaphysiológia, stb. —, amelyek egyelőre még „tiltott”, nem recipiált tudományokként szerepelnek a nehezkesebb állami kulturgépezet terén, s ame-

lyek ezért joggal megvárhatják, hogy egy felvilágosult, haladó polgárság protektorátusa alá vegye őket.

A kutatóintézeten felül egy állandó kiállítási teremre is szükség van a muzeum kezeiben, ahol a városfejlődést illető tervpályázatok, egyes budapesti gyűjtők gyűjteményei s a városi élettel egyébként kapcsolatos változó kiállítások hívják be szüntelen a közönséget s így ismertessék meg a város lelkét, a város polgársága előtt.

Ilyen muzeum megalapítása nem kis költséggel jár, jól tudom. S azt is érzem, ha egyszerűen csupán egy olyan reprezentatív művelődéstörténeti gyűjtemény felállítása céloztatnék, aminővel minden kisebb-nagyobb város eldicsekedhetik: ilyen kiadásokra a jelen idők éppen nem alkalmasak. Ámde az itt körvonalazott muzeum, mint kísérleti intézet, egyszerűen szükséges tőkebefektetés, a szó legridegebb merkantilis értelmében; amely kamatait már rövidesen és bőségesen behozza. A főváros gyógyvizei és fürdőépítkezései, a Duna—Rajna-csatorna, a pesti kikötő, a Vaskapu kiszélesítése, az ujonnan inaugurált idegenforgalmi politika, a balkánvonatok elágazási pontjának Budapesten való megállapítása s végül a megvalósuláshoz mindinkább közeledő odesszai kapcsolat a maguk felmérhetetlen gazdasági előnyeivel, egyuttal kötelezettséget is jelentenek Magyarországnak fővárosára: kötelezettséget, hogy céltudatosan viszi polgárságát a világvárosi feladatok elé.

Budapest kövei ma erre tanítanak.